

הרב ינון ויסמן

עפר שבא בספינה

(ירושלמי חלה פ"ב ה"א)

דברי המשנה "עפר ח"ל שבא בספינה לארץ חייב במעשרות ובשביעית" צ"ע, שהרי הלכה כר"ע, ומאי נפ"מ היכן גדלו, והרי לדעת ר"ע הקובע הוא רק המקום בו התחייבו (אלא אם נאמר שהפסקא הזו מדברת רק לפי ר"א, ודוחק. ועוד שהרמב"ם [הלכות תרומות פ"א הכ"ב] פסק כר"ע ופסק את הדין של ספינה). ואם נאמר שהדין הראשון של המשנה של פירות חו"ל שנכנסו הוא רק בחלה (וכן משמע קצת, שהרי הפסוק שמביאה הגמרא מדבר בחלה), והדין השני הוא רק של מעשר ושמיטה, כפשט המשנה, לא קשה כלל. אבל הרמב"ם (שם הכ"ב) והשו"ע (יו"ד סי' שלא סי"ב) הבינו שהרישא מדברת גם על מעשר.

ולפמ"ש בדעת הרמב"ם שהחיוב בנכנסו בחלה אינו תלוי במקום הגלגול, אלא במקום האכילה, אבל במעשרות מדאורייתא תלוי במקום הגידול, ומדרבנן במקום החיוב, הרי שמשנה היכן גדלו, בשביל חיוב מעשרות מדאורייתא. ולכן הרמב"ם מובן. אבל הכס"מ לא סבר כן, ויש להבין את דעת השו"ע. ועוד שהשו"ע כלל לא פסק את הדין של ספינה. וניתן לומר שהבין שהדין של ספינה הוא רק לר"א, ולכן לא פסק אותו.

כתבה המשנה "עפר ח"ל שבא בספינה לארץ חייב במעשרות ובשביעית. אמר רבי יהוד' אימתי בזמן שהספינה גוששת". ונחלקו הראשונים האם נחלקו ר"י ורבנן, או שר"י בא לפרש, שהרמב"ם בפהמ"ש כתב "כבר ביארנו שכל מקום שאמר ר' יהודה אמתי אינו אלא מבאר למה שקדם ואינו חולק עליו". וכן פסק כר"י (הלכות תרומות פ"א הכ"ג). אבל הר"ש כתב "א"ר יהודה אימתי – האי אימתי דר' יהודה לאו לפרש היא כדמוכח בפ"ק דגיטין דפליגי". וקשה על הרמב"ם שהרי גם הבבלי (גיטין ז, ובתוס' ד"ה "אמר") וגם הירושלמי הבינו שיש ביניהם מחלוקת, ואם כן ישנה מחלוקת בבבלי (בין הגמרא בגיטין לגמרות בעירובין פא: ובסנהדרין כד: שאמרו את הכלל של אימתי וכו') ודרך הרמב"ם לפסוק כירושלמי במקום שישנה מחלוקת בבבלי.

וניתן לומר שהגמרא בגיטין הבינה שישנה מחלוקת רק בשלב הראשון שהסבירה את ההבדל בין שתי הברייתות, של המביא גט בספינה. אולם למסקנת הגמרא שהסבירה את ההבדל בין הברייתות בצורה אחרת, אין הכרח להבין שר"י וחכמים חולקים.

וניתן להבין בדעת השו"ע, שאם יש מחלוקת בין ר"י לחכמים, וכפשט הבבלי בגיטין והירושלמי, הרי שהלכה כחכמים, וא"כ אין כל חידוש בדין של ספינה כי כאשר נמצאים בגבולות א"י נחשב א"י, ואין סבה לכתוב את הדין הזה, ולכן השמיטו.

נחלקו רש"י ותוס' בדין כיבוש יחיד, שרש"י הסביר (גיטין ח: ד"ה "כיבוש") "כיבוש יחיד – דדוד שלא היו כל ישראל ביחד כדרך שהיו בכבוש יהושע שהיו כולם וכבשוה לצורך כל ישראל קודם חלוקה אבל דוד לא כבש אלא לצורכו". ותוס' חולק ומסביר (שם. ד"ה "כיבוש") "אבל בספרי מפרש טעם אחר בסוף פרשת והיה עקב דמשמע לפי שלא היתה עדיין כל א"י כבושה כדאמר התם סמוך לפלטורה שלך לא הורשת פירוש יבואי שהיה סמוך לירושלים ואתה הולך וכובש ארם נהרים וארם צובה אבל אחר שכל א"י כבשוהו דריש התם מדכתיב (דברים יא) כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם וגו' שכל מה שהיו כובשים מחו"ל היה קדוש ואפילו יחיד". והרמב"ם (הלכות תרומות פ"א ה"ב, ה"ג) נראה שהסביר כשניהם "אבל יחיד מישראל או משפחה או שבט שהלכו וכבשו לעצמן מקום אפילו מן הארץ שניתנה לאברהם אינו נקרא א"י כדי שינהגו בו כל המצות... ומפני מה ירדו ממעלת א"י מפני שכבש אותם קודם שיכבוש כל א"י אלא נשאר בה משבעה עממים, ואילו תפס כל ארץ כנען לגבולותיה ואח"כ כבש ארצות אחרות היה כיבושו כולו כא"י לכל דבר". כלומר את המונח "כבוש יחיד", הסביר כרש"י כיון שמילים אלו יותר מתאימות לפרש"י. אבל לגבי דוד הסביר כתוס', ושם לא השתמש במונח כבוש יחיד, אע"פ שהגמרא מדברת על סוריא ככבוש יחיד. וכן נראה מהגמרא שלנו שבתחילה כתבה "מעתי מה שהיה דוד הולך ומכבש בארם נהרים ובארם צובה יהו חייבין בחלה. שנייא היא שהיה דוד מניח ספרי ארץ ישראל ומכבש ספרי ח"ל". ואח"כ כתבה "אפילו כמאן דאמר תמן פטור הכא חייב. כיון שנכנסו ישראל נתחייבו", ומשמע שהוא בגלל כבוש של יחיד.

הגמרא מביאה מחלוקת ר"י וחכמים, ודעת חכמים כתובה בספרי (עקב נא כד) שהביא התוס'. ומחלוקת זו היא על חיוב תרו"מ במקומות שאינם מא"י וכבשו אותם. והגמרא תולה מחלוקת זו במחלוקת של המשנה שלנו "רבנין דקיסרין בשם רבי חנינה במחלוקת [דברים יא כד] כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה. אין בכלל אלא מה שבפרט וכרבי יודה". והסביר הפ"מ "על הא דמייתי לקמיה קאי כלומר דתליא במחלוקת דר' יהודה ורבנן דמתני' דהכא דכתיב כל מקום וגו' ודריש לה בספרי פ' עקב אם ללמד על תחומי א"י הרי כבר נאמר מן המדבר והלבנון וכו' אלא אם אינו לספרי וגבולי א"י וכו' כדמייתי לקמן והן דברי חכמים ולרבות כל מקום שתכבשו ואפי' מח"ל יהיה דינו כארץ".

ולפ"ז משמע שהמחלוקת בין ר"י לחכמים במשנה היא רק על המקומות שאינם מתחום א"י, ולכן משוה זאת למחלוקת על כיבוש מחוץ לגבולות הארץ. אולם קשה, שהרי ודאי מדובר רק על ספינה הנמצאת בתוך א"י, שהרי לדעת ר"י צריך שתהיה גוששת ומחוברת לא"י. וכ"נ בפרוש מהר"י מלכי צדק, שכתב "עפר חוצה לארץ שבא בספינה בארץ ישראל חייב במעשרות ובשביעית. פי' הגדילין באותו עפר חייבין במעשרות ובשביעית, דכתי' כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה, כלומר כל עפר שאתם דורכים רגליכם עליה בארץ יש לכם תהא".

וצ"ל שהגמרא הבינה שעפר בספינה, כאשר הספינה אינה מחוברת לקרקע (גוששת) נחשב מחוץ לגבולות א"י, גם אם מדובר בשטח של א"י, ורק הכיבוש מחשיב אותו לארץ ישראל.

אולם לרמב"ם גם בשטח שבארץ, אין יכול היחיד לכבשו שכתב "אבל יחיד מישראל או משפחה או שבט שהלכו וכבשו לעצמן מקום אפילו מן הארץ שניתנה לאברהם אינו נקרא א"י כדי שינהגו בו כל המצות". (ובפשטות ניתן לחלק בין כבוש יחיד בא"י לבין ספינה שנמצאת בשטח של א"י, אולם נראה שהירושלמי לא חילק).

והירושלמי לא ס"ל כלל לכיבוש יחיד על פי הסבר רש"י, ולכן הרמב"ם לא פסק את הירושלמי אצלנו. ולכן לא התחשב בדעתו שר"י וחכמים חולקים, כיון שניתן להשוות את המחלוקת, רק אם כבוש יחיד שמיה כבוש, וא"כ ישנה מחלוקת רק אם נאמר שכבוש יחיד שמיה כבוש, וכיון שהרמב"ם פסק בזה כבבלי שלא שמיה כבוש, לא פסק כירושלמי לעניין מחלוקתם.

